

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 463/1-ХП/26 04.04.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 04.04.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ЗБИРКА ПИСАМА ПАПЕ ГРИГОРИЈА I КАО ИЗВОР ЗА УТВРЂИВАЊЕ ФОРМИ ЛАТИНОФОНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ КРАЈЕМ 6. ВЕКА У РИМСКОЈ ПРОВИНЦИЈИ ДАЛМАЦИЈИ, докторанда Драгане Кунчер.

За ментора је одређен проф. др Војин Недељковић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/2306</u>	
<u>5.04.2013.</u>	
(број захтева)	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Збирка писама папе Григорија I као извор за утврђивање форми латинофоне
комуникације крајем 6. века у римској провинцији Далмацији
(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ класичне науке

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Драгана (Стјепан) Кунчер

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година дипломирања: 2001.

Назив мастер рада кандидата: _____

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: _____

Година одбране магистарског рада:

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 4.04.2013.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Драгану Кунчер

Име и презиме ментора: Војин Недељковић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

»Un nouveau document paléochrétien de la Dacie Méditerranée«, *Aevum* 78/1 (2004), 147–158.

»Римски графити са Градишта код Првонека«, *Старинар* 56 (2006), 377–380.

Увод у проучавање вулгарног латинитета. I: Феноменологија и извори, Београд 2012.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

**Odeljenje za klasične nauke
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu**

OBRAZLOŽENJE PREDLOGA TEME DOKTORSKE DISERTACIJE

PREDLOG TEME: Zbirka pisama pape Grigorija I kao izvor za utvrđivanje formi latinofone komunikacije krajem 6. veka u rimskoj provinciji Dalmaciji

KANDIDAT: Dragana Kunčer

MENTOR: dr Vojin Nedeljković

PREDMET I CILJ DISERTACIJE

Predmet disertacije predstavljao bi korpus od četrdeset i dva pisma pape Grigorija I (590-604) upućenih crkvenim i svetovnim velikodostojnicima koji žive u rimskoj provinciji Dalmaciji ili koji su zainteresovani za pitanja vezana za Dalmaciju. Ona se uglavnom tiču crkvenih problema, papine jurisdikcije, odnosa Svete stolice sa tamošnjim sveštenstvom i predstavljaju jedina duža svedočanstva na latinskom jeziku koja se odnose na Dalmaciju krajem 6. veka. U dosadašnjim naučnim radovima većinom su proučavana u okvirima istoriografije (npr. MARKUS 1999, 156-159; FERLUGA 1957, 29-37; ŠIŠIĆ 1925, 227-228 i sl.) bivajući tumačena kao istorijski izvor, dok su filološkim razmatranjima obuhvaćena uopšteno: u analizi zbirke (*S. Gregorii Magni Registrum Epistularum*) u kojoj su sačuvana (npr. DUNN 1931) ili, šire, u okviru istraživanja zasnovanih na celokupnom delu pape Grigorija I (npr. RICCI 2008). U ovom radu, naprotiv, Grigorijeva pisma upućena u Dalmaciju uzimaju se kao izdvojen korpus čije proučavanje, kako se misli, može doprineti uvidu u lingvističku realnost toga doba u ovom delu Balkana.

Naime, na osnovu modernih istraživanja smatra se da je u vreme pape Grigorija I usmeno obraćanje na latinskom jeziku, koji u osnovi poštuje pravila klasične gramatike i retorike, i dalje veliki broj stanovništva Italije mogao da razume (BANNIARD 1992). O uspešnosti ovog smera komunikacije (razumevanju najčešće pročitnog teksta) svedoče odeljci u Grigorijevim delima npr. *Dialogi*, *Registrum Epistularum* u kojima se opisuju baš ove scene: čitanje Svetog pisma širokoj publici (BANNIARD 1992, 140; *Dial.*, 4, 15, 2-3) ili javno čitanje papinih uputstava seljacima na Siciliji (BANNIARD 1992, 146; *Ep.* 1, 42). Međutim, jezik na kojem bi primaoci ovako stilizovanih poruka odgovarali razlikovao se u znatnoj meri od klasičnog standarda – po svojim fonetskim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim karakteristikama. Njihov govor zavisio je takođe i od nivoa obrazovanja i postojanja dodira sa pisanom reči. Ukoliko se govornik nije susretao sa pisanim tekstovima, učio da piše i čita, njegov jezik se obično naziva vulgarnim latinskim – pri čemu se ne smatra da se radilo o posebnom jeziku, različitom od latinskog, već o jeziku određene socijalne grupe (LÖFSTEDT 1959, 11, 15). Osim toga, budući da ovaj pojam obuhvata svako izražavanje neukih stanovnika Rima od njegovih najranijih početaka pa do prvih stoleća srednjeg veka, skoro hiljadugodišnji vremenski period govora koji se prenosio isključivo usmenim putem i stoga bio sklon ubrzanim promenama ne dozvoljava da se, na primer, utvrdi njegova gramatika (HERMAN 2000, 8). Najčešće se u izvorima traže vulgarne tendencije, koje se od veka do veka menjaju i razlikuju. Ipak, poslednja trećina šestog veka, naročito u Italiji, jedan je od ključnih momenata u razvoju vulgarnog latinskog. Za razliku od početka stoleća kada su pod okriljem Ostrogota i Teodorika živeli i pisali stvaraoci poput Boecija, Kasiodora, Aratora, nakon razorne Justinijanove rekonkviste, višedecenijske kuge i dolaska novih i, kako izvori prenose, veoma surovih varvara, obrazovni sistem je bio u naglom opadanju:

nestalo je privilegovanog staleža koji je dotle – u većoj ili manjoj meri – negovao rimsku učenost (MARKUS 1999, 6). Broj stanovništva koje nije imalo pristup osnovnoj pismenosti veoma se povećao, a samim tim „narodni“ govorni jezik, nesputan okvirima pismenosti, brzo počinjao da dobija odlike koje ranije nisu postojale (BANNIARD 1992, 178). Iako papa Grigorije, zahvaljujući svom aristokratskom poreklu i stečenom retorskom obrazovanju, piše visokim poznoantičkim stilom koji je, kako kažu mnogi istraživači, obeležila njegova snažna ličnost, nije neprimereno u njegovom jeziku tražiti odraz jezika običnih ljudi. Lefštedt u Grigoriјevim pismima pronalazi imenice za koje tvrdi da mogu jedino da se objasne kao „ustupci narodnom jeziku“ (LÖFSTEDT 1959, 17). Sam Grigorije opet, u jednom od pisama, kaže da „ne izbegava da koristi zbrkani način varvarskog govora... jer smatra da je nedostojno reći nebeskog providenja sputavati Donatovim pravilima“ (*Ep.* 5, 53). Pored toga što može da se radi o opštem mestu (uzdizanju svete reči iznad gramatičke norme) koje se sreće kod mnogih crkvenih otaca, ova Grigoriјeva rečenica, smatra Lefštedt, ima u sebi i dosta istine (LÖFSTEDT 1959, 18). O valjanosti potrage za uticajem narodnog jezika u Grigoriјevim delima piše i Banjar koji kaže da se papa, ako ne u mladosti kada se kretao u uskom krugu senatorskih porodica i život posmatrao iz svoje palate, za vreme svog pontifikata svakako sretao sa nižim slojevima društva i sa njima komunicirao. Naime, papa je kao svoj zadatak video spasanje duhovno, ali i fizičko svojih sunarodnika i zaista u praksi na sve načine pokušavao da ga ostvari. To je bilo moguće jedino ako je imao blizak kontakt sa velikim brojem ljudi, bilo kao propovednik, bilo kao administrator (BANNIARD 1992, 130).

Istovremeno treba istaći i prednost epistolografskog žanra u kome su nam preneti svedočanstva o Dalmaciji. Ovaj žanr, kao forma „dijaloga sa odsutnim“, blizak je govornom jeziku: ono što bi se nekom usmeno uputilo, zbog njegove odsutnosti, prenosi se u pismo. Za cilj našeg istraživanja značajno je i to što se u „dalmatinskom“ korpusu, kao i u celoj zbirci, nalaze pisma koja su ne samo službene, već i intimne prirode – koja je papa lično diktirao i koja nisu u tolikoj meri obeležena pravilima diplomatskog stila. (Za uviđanje ove razlike, kao i precizno razdvajanje pisama u zbirci zaslužan je najviše Dag Norberg, priređivač modernog kritičkog izdanja *Registrum Epistularum*. – up. NORBERG 1939) Osim toga, i uopšteno gledano, hrišćanski tekstovi, čak i oni koji su pisani književnim stilom, bliži su govornom jeziku nego tekstovi druge vrste iz istog perioda (HERMAN 2000, 24). Razlog tome je svakako želja da se svete reči što više približe vernicima, makar po cenu „prekora od strane gramatičara“. I, najzad, ističe se da unificiranost vulgarnog jezika na širokim prostorima Carstva omogućava da zaključke donesene o jeziku papinih sunarodnika, najpre stanovnika Rima, pokušamo da prenesemo i na druge teritorije (HERMAN 2000, 117).

Cilj istraživanja bi stoga bio proučavanje formi komunikacije u rimskoj provinciji Dalmaciji, pod kojim pojmom se podrazumeva utvrđivanje širokog spektra „žive“ jezičke prakse: postojanja/nepostojanja latinofone komunikacije, njene rasprostranjenosti u različitim slojevima stanovništva i opisa samog jezika koji se koristio (jezika samog pape kao emitera poruka čiji se smisao razumevao/ne razumevao i jezika na kojem se papi odgovaralo).

PLAN DISERTACIJE

- Uvod

Naveo bi se cilj istraživanja, osnovni problemi, spisak polaznih teorija, odabrane metode. (10 strana)

- Dela pape Grigorija I kao izvor za proučavanje govornih varijeteta latinskog jezika krajem 6. veka

Širi pregled karakteristika jezika i stila pape Grigorija I. Naveli bi se savremeni naučni zaključci doneti na osnovu proučavanja njegovog celokupnog opusa, kao i njihov doprinos za razumevanje govornog latinskog jezika krajem 6. veka. Izdvojena bi bila Zbirka pisama i navedene njene jezičke karakteristike. (20 strana)

- Istorija latinofone komunikacije u Dalmaciji

Kratak pregled obima romanizacije u Dalmaciji od njenog osnivanja pa do kraja 6. veka. Naveli bi se savremeni zaključci o postojanju i intenzitetu latinofone komunikacije za svaku pojedinu oblast u provinciji. (15 strana)

- Sintaksičke osobenosti govornih varijeteta latinskog jezika u Dalmaciji krajem 6. veka

Sintaksička analiza pisama pape Grigorija I upućenih u Dalmaciju. Sintaksička analiza sačuvanog epigrafskog materijala sa područja Dalmacije. Komparacija dve analize. Iznošenje zaključaka na osnovu proučenog. (35 strana)

- Leksičke osobenosti govornih varijeteta latinskog jezika u Dalmaciji krajem 6. veka

Leksička analiza pisama pape Grigorija I upućenih u Dalmaciju. Leksička analiza sačuvanog epigrafskog materijala sa područja Dalmacije. Komparacija dve analize. Iznošenje zaključaka na osnovu proučenog. (25 strana)

- Rasprostranjenost latinofone komunikacije u Dalmaciji krajem 6. veka

Analiza pisama pape Grigorija I upućenih u Dalmaciju s komunikološkog aspekta (utvrđivanje obima razumevanja i korišćenja latinskog jezika kod različitih slojeva stanovništva i u različitim oblastima provincije). Analiza drugih „teritorijalnih“ korpusa u *Zbirci pisama pape Grigorija I* s istog aspekta i poređenje sa situacijom u Dalmaciji. Iznošenje zaključaka na osnovu proučenog. (20 strana)

- **Dva primera govornika latinskog jezika u Dalmaciji krajem 6. veka: episkopi Natal i Maksim**

Analiza karakteristika komunikacije dva govornika latinskog jezika u Dalmaciji (dva episkopa) sa papom: beležiće se prisustvo/odsustvo formalnog stila, način titulisanja, upotreba glagolskih načina, prisustvo/odsustvo ironije i humora, korišćenje/nekorišćenje biblijskih citata, postojanje/nepostojanje stilskih figura. Iznošenje zaključaka na osnovu proučenog (25 strana).

Zaključak

- Objedinjavanje rezultata svih analitičkih poglavlja i iznošenje konačnog zaključka kojim će se potvrditi ili oboriti postavljene hipoteze. (15 strana)

OSNOVNE HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

1. Krajem 6. veka u rimskoj provinciji Dalmaciji postojala je živa usmena komunikacija na latinskom jeziku koja je zahvatala šire slojeve stanovništva i naročito bila razvijena u urbanim centrima.
2. Latinski jezik koji se koristio u usmenoj komunikaciji krajem 6. veka u rimskoj provinciji Dalmaciji nije se značajno razlikovao od jezika u Italiji.

METODE ISTRAŽIVANJA

Rečenična analiza – izdvajanje sintaksičkih celina u svim Grigorijevim pismima upućenim u Dalmaciju, kao i u odabranom epigrafskom materijalu (izdvajanje zavisnih rečenica, sintagmi, funkcionalnih delova) i beleženje njihovih karakteristika. Upoređivanje sa postojećim saznanjima o sintaksi poznog latinskog jezika. Statistička obrada zabeleženog.

Leksička analiza – izdvajanje leksičkih formi koje odudaraju od klasičnog standarda u svim Grigorijevim pismima upućenim u Dalmaciju, kao i u odabranom epigrafskom materijalu. Upoređivanje sa postojećim saznanjima o leksici poznog latinskog jezika. Statistička obrada zabeleženog.

Analiza formi komunikacije – beleženje svih primera uspešne govorne komunikacije na latinskom jeziku koji se, direktno ili indirektno, pominju u Grigorijevim pismima (analiza svih „teritorijalnih“ korpusa u zbirci). Statistička obrada informacija 1) o učesnicima razgovora/slušaoциma govora (broj, obrazovanje, zanimanje, prebivalište, pol i sl.) i 2) o mestu zabeleženog razgovora/govora. Upoređivanje podataka za Dalmaciju sa podacima dobijenim za druge provincije.

Stilska analiza – beleženje karakteristike stila u Grigoriјevim pismima pojedinačnim govornicima latinskog jezika u Dalmaciji. Analiza dva posebna skupa pisama (jednih upućenih episkopu Natalu, drugih upućenih episkopu Maksimu).

Za predložak Grigoriјevih pisama uzelo bi se moderno izdanje zbirke koje je priredio Dag Norberg 1982. godine (Ed. NORBERG). Za epigrafski materijal, ukoliko je moguće, pored izdanja natpisa koristile bi se priložene fotografije i izvršilo ponovno čitanje. U ostalim slučajevima koristio bi se samo izdanje natpisa sa mogućim predlogom za drugačije čitanje.

OČEKIVANI REZULTATI

Očekuje se da će se postavljene hipoteze pokazati tačnim i da će ovim radom biti potvrđene. Takođe, očekuje se da sve predviđene filološke analize daju zaokružen i detaljan opis rasprostanjenosti latinskog jezika u rimskoj provinciji Dalmaciji krajem 6. veka među različitim slojevima stanovništva, kao i opis njegovih karakteristika.

PREDLOŽENA LITERATURA

- J. N. Adams, *Bilingualism and the Latin Language*, Cambridge 2004.
- J. N. Adams, *The Regional Diversification of Latin 200 BC – AD 600*, Cambridge 2007.
- G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft in der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965.
- G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
- M. Banniard, *Genèse culturelle de l'Europe (Ve-VIIIe siècle)*, Paris 1989.
- M. Banniard, *Viva voce*, Paris 1992.
- I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988.
- M. Bonnet, *Le latin de Grégoire de Tours*, Paris 1890.
- E. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Paris 1967.
- J. Bronsted, E. Dygge, *Recherche à Salone I*, Copenhagen 1928.
- F. Brunhölzl, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, t. 1, Von Cassiodor bis zum Ausklang der karolingischen Erneuerung, München 1976.
- F. Bulić, *Iscrizioni inedite*, Bulletino di archelogia e storia Dalmata, 29, Spalato 1906, 8-23.
- F. Bulić, *Iscrizioni inedite trovate nelle macerie delle rovine di Salona lungo la ferrovia campestre negli anni 1905 e 1906*, Bulletino di archelogia e storia Dalmata 30, 1907, 37-80.
- C. Carlton, *A Linguistic Analysis of a Collection of Late Latin Documents Composed in Ravenna between AD 445 and 700. A Quantitative Approach*, La Hague 1973.
- A. Carnoy, *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*, Paris 1906.
- L. Castaldi, *Il Registrum epistularum di Gregorio Magno*, Filologia Mediolatina XI, Firenze 2004.
- G. Cavallo, *Libro e pubblico alla fine del mondo antico* in *Libri, editori e pubblico nel mondo antico*, Roma 1975.
- J. Clackson-G. Horrocks, *The Blackwell History of the Latin Language*, Oxford 2007.
- Corpus Inscriptionum Latinarum III, Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*, ed. Th. Mommsen, Berolini 1873.

- C. Dagens, *Saint Grégoire le Grand, Culture et expérience chrétiennes*, Paris 1977.
- M. C. Diaz y Diaz, *Antologia del latin vulgar*, Madrid 1962.
- E. Diehl, *Vulgärlateinische Inschriften*, Bonn 1916.
- Francesca Sara D'Imperio, *Gregorio Magno. Bibliografia per gli anni 1980-2003*, Firenze 2005.
- F. Duden, *Gregory the Great. His place in History and Thought*, 2. vol., London 1905.
- DUNN 1931 = M. B. Dunn, *The Style of the Letters of St. Gregory the Great*, Washington 1931.
- RICCI 2008 = L. G. G. Ricci, *Lingua e stile*, in *Enciclopedia Gregoriana. La vita, l'opera e la fortuna di Gregorio Magno*, a cura di Giuseppe Cremascoli e Antonella Degl'Innocenti, Firenze 2008.
- G.R. Evans, *The thought of Gregory the Great*, Cambridge 1986.
- FERLUGA 1957 = J. Ферлуга, *Византиска управа у Далмацији*, Београд 1957.
- J. Fontaine, *La littérature latine chrétienne*, Paris 1970.
- Grégoire le Grand, Actes du colloque (CNRS) de Chantilly (15-19 sept. 1982)*, ed. par J. Fontaine, R. Gillet, S. Pellistrandi, Paris 1986.
- HERMAN 2000 = J. Herman, *Vulgar Latin*, translated by R. Wright, University Park (PA) 2000.
- J. Herman, *Essai sur la latinité du littoral adriatique à l'époque de l'Empire*, in *Sprache und Geschichte*, Festschrift Harri Meier, München 1971.
- J. Hofmann, *Die lateinische Umgangssprache*, Heidelberg 1950.
- The Letters of Gregory the Great*, ed. John R.C. Martyn, Toronto 2004.
- B. Löfstedt, *Studien über die Sprache der langobardischen Gesetze*, Stockholm 1961.
- E. Löfstedt, *Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins*, Lund 1942.
- E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo 1959.
- MARKUS 1999 = R. A. Markus, *Gregory the Great and his world*, Cambridge 1999.
- H. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, Paris 1965.
- A. Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris 1952.
- W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, Paris 1890-1902.
- W. Meyer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg 1920.
- H. Mihaescu, *La langue latine du Sud-Est de l'Europe*, Paris 1978.
- NORBERG 1939 = D. Norberg, *In registrum Gregorii Magni studia critica I-II*, Upsaliae 1939.
- D. Norberg, *Syntaktische Forschungen auf dem Gebiete des Spätlateins und des frühen Mittellateins*, Upsal 1943.

D. Norberg, *Beiträge zur spätlateinischen Syntax*, Upsal 1944.

J. Fr. O'Donnell, *The Vocabulary of the Letters of Saint Gregory the Great, A Study in Late Latin Lexicography*, Washington 1934.

Opere di Gregorio Magno, Lettere I-III, a cura di Vincenzo Recchia, Città Nuova Editrice 1996.

E. Pitz, *Papstreskripte im frühen Mittelalter*, Sigmaringen 1990.

Ed. NORBERG = *S. Gregorii Magni Registrum Epistularum*, ed. Dag Norberg, Turnholti 1982.

Scrittura e storia. Per una lettura delle opere di Gregorio Magno, a cura di Lucia Castaldi, Firenze 2005.

A i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX et inter annos MCMLX et MCMLXX et inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*, Ljubljana 1963-1986.

ŠIŠIĆ 1925 = F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925.

V. Väänänen, *Introduction à l'étude du latin vulgaire*, Paris 1967.

J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Изабрани у комисију за разматрање предлога теме за докторску дисертацију који је Одељењу за класичне науке поднела **Драгана Кунчер**, подносимо Већу

РЕФЕРАТ

о квалификованости кандидата и подобности
теме предложене за докторску дисертацију

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драгана Кунчер је рођена 15. јануара 1976. у Београду. Године 1994. уписала студије класичних наука на Филозофском факултету у Београду, које је 2001. завршила с просечном оценом 9,08 и оценом 10 на дипломском испиту. Од фебруара до јуна 2002. радила као професор латинског језика у XI београдској гимназији. Од новембра 2002. запослена у Историјском институту као истраживач приправник, сада истраживач сарадник.

Докторске студије уписала 2008, преласком са магистарских студија уписаних 2002. године. У току магистарских и касније докторских студија положила је укупно шест испита са просечном оценом 9,50. Њен досадашњи истраживачки рад заснивао се највећим делом на проучавању позноантичког и средњовековног латинског језика на подручју Балкана.

Библиографија Драгане Кунчер:

1. »Докторска дисертација О оружаном пропагирању вере, Јован Стефанов Балевић, Хале на Зали, Хилигер, 1752«. У: *Шћепан Мали:загонетка је решена* / Растислав В. Петровић – Београд 2001, 106–167.
2. »Документа из биографије Атанасија Николића«. У: *Флогистон* 11, Београд 2001, 238–240.
3. Seneka Lucije Anej, *O kratkoći života*; prevod i komentar D. K., U: *Dijalozi* / Lucije Anej Seneka. – Beograd 2002, 45-95.
4. »Земљотреси у Антици (*Метеорологија* II, 7 – 8)« / Аристотел. У: *Крајина* II, 6 (Бања Лука 2003) 195–200.
5. *Istorijski izveštaj o Požarevačkom miru od Vendramina Bjankija* (urednik: M. Đorđević, prevod sa italijanskog Z. Radosavljević, P. Bojanić; prevod sa latinskog D. K.; komentar J. Pešalj), Požarevac 2008.

7. Т. Живковић, Д. К., »Roger - The Forgotten Archbishop of Bar«, *Историјски часопис* 56 (2008), 191-209.

Кандидаткиња је предложила тему докторске дисертације **Zbirka pisama pape Grigorija I kao izvor za utvrđivanje formi latinofone komunikacije krajem 6. века u rimskoj provinciji Dalmaciji**. Свој предлог је пропратила детаљним писаним образложењем, где је објаснила предмет свог предстојећег истраживања, његове циљеве и значај, изложила основна питања и хипотезе, метод истраживања и структуру рада. Предлог садржи и библиографију, коју прикључујемо овом реферату.

Предмет и циљ дисертације

Дисертација Драгане Кунчер имала би за свој примарни предмет скупину од четрдесет два писма папе Григорија I (590–604) упућена црквеним и световним личностима настањеним у римској Далмацији или уплетеним у питања везана за њу. Та се писма углавном тичу црквених проблема, папине јурисдикције, односа Свете столице са тамошњим свештенством, и уосталом представљају једина дужа сведочанства на латинском језику о Далмацији крајем 6. века. Досад су она махом проучавана са становишта историографије, бивајући тумачена као историјски извор. Филолошки, она су узимана у обзир само уопштено и сумарно, у склопу разматрања Григоријеве преписке или, још шире, у оквиру истраживања заснованих на целокупном Григоријевом делу. У предложеном раду, напротив, Григоријева писма упућена у Далмацију узела би се као издвојен (разуме се, не и изолован) корпус, чије би проучавање могло да допринесе увиду у лингвистичку реалност тог доба у том делу Балкана.

Циљ предложеног истраживања био би, дакле, да се кроз проучавање расположивог материјала дође до представе о формама које је узимала латинофона комуникација на тлу Далмације у доба папе Григорија I. Језичка пракса би се дефинисала и описала целом ширином свога спектра, почев од питања постојања или непостојања латинофоне комуникације, преко питања њене распрострањености у различитим слојевима становништва, до идентификације и описа језичких варијетета који су били у употреби.

Планирани садржај дисертације: структура по поглављима

Апстракт и кључне речи.

Двојезично.

Преглед садржаја.

Увод.

Презентација предстојећег истраживања. Основни проблеми, историја истраживања, питања теорије и методе.

Дела папе Григорија I као извор за изучавање језика.

Опште карактеристике Григоријевог опуса, језика и стила. Григоријев корпус и нарочито његова преписка као извор за познавање латинских језичких варијетета.

Латинофона комуникација на подручју римске Далмације.

Процес и домети романизације у Далмацији с обзиром на питања језика и комуникације. Природа и интензитет латинофоне комуникације; хронолошка и помесна питања.

Говорни варијетети латинског језика у Далмацији крајем 6. века.

Питање о изворима и њиховом коришћењу. Аналитичка обрада писама папе Григорија I упућених у Далмацију са становишта латинске морфологије, синтаксе и лексикологије. Упоредна обрада пертинентног епиграфског материјала. Компарација и на њој засновани закључци.

Распрострањеност латинофоне комуникације у Далмацији крајем 6. века.

Анализа Григоријевих писама у Далмацију с комуниколошког аспекта. Питања хоризонталне и вертикалне комуникације. Упоредни осврт на друге »територијалне« корпусе унутар Григоријеве преписке. Компарација и закључци.

Два појединачна случаја: далматински латинофони Натал и Максим.

Анализа комуникације двојице далматинских епископа с папом. Присуство/одсуство формалног стила, титулисање, стилске фигуре, библијски цитати, питања везана за иронију и хумор.

Закључна разматрања.

Резиме.

Инојезично.

Библиографија.

Хипотезе од којих ће се полазити при истраживању

На основу модерних истраживања сматра се да је у време папе Григорија I становништво Италије још масовно било у стању да разуме усмено обраћање на књижевном латинском језику по правилима традиционалне граматике, па и реторике. О неометеној комуникацији у том смеру сведочи више пасажа код Григорија у којима се описују сцене попут читања Светог писма пред најширом публиком или разглашавања папиних упутстава сељацима на Сицилији.

На својој страни, језик којим су активно владали неуким примаоци тих и таквих порука – познат под именом вулгарни латински – разликовао се јако од класичног стандарда по свим ставкама језичке дескрипције: у фонологији, морфологији, синтакси, лексици.

Друкчије него почетком 6. столећа, у Григоријево доба, после разорне Јустинијанове реконквисте, вишедеценијске куге, и доласка нових (и, како извори преносе, веома сурових) варвара, образовни систем у Италији нагло је пропадао, пре свега због одумирања и/или преображаја оних друштвених слојева који су традиционално неговали римску ученост. Број становништва које није имало приступ основној писмености веома се повећао; самим тим, »народни« говорни језик, неспутан оквирима писмености, брзо је стицао нове одлике већ задобијао нове обриси.

Иако папа Григорије, захваљујући свом аристократском пореклу и стеченом образовању, пише једним књижевним стилем који је не само својствен позноантичкој ерудицији већ и (по мишљењу многих истраживача) обележен његовом снажном личношћу, у његовим списима није сасвим непримерено тражити одраз језика обичних људи. У Григоријевим писмима има и таквих језичких црта које се недвосмислено тумаче као уступци народном језику. Познато је, уосталом, да и сам Григорије у једном писму каже да не избегава »збркани варварски говор«, јер сматра да је недостојно »речи небеског провиђења спутавати правилима Донатовим«.

Неспутаност речи Божје граматичком нормом опште је место у списима Отаца, али у Григоријевом исказу, како се обично сматра, има и доста конкретне истине. Као монах, и потом за време свог понтификата, Григорије се сретао с људима из разних друштвених слојева, поготову што је имао да се бори не само за духовно спасење већ и за физички опстанак своје пастве; то му је било могуће само кроз разноврсне контакте с великим бројем људи.

Као још једну повољну околност треба узети и сам жанр којем припадају речена сведочанства о Далмацији: античко писмо као традиционална форма »дијалога на даљину« исказује извесну блискост с разговорним језиком. За предложено истраживање значајно је и то што се у Григоријевом далматинском корпусу, као и у целој његовој преписци, налазе писма не само службене већ и нешто личније природе. Најзад, ту је и позната чињеница да језик хришћанских текстова, чак и литерарних, стоји нешто ближе језичком узусу ширих и нижих слојева друштва него језик римске књижевности старог кова.

С тим у виду, главне хипотезе са којима би кандидаткиња ушла у предложено истраживање биле би ове:

(1) Крајем 6. века у Далмацији је још постојала жива усмена и писмена комуникација на латинском језику; захватајући широке слојеве становништва, она се нарочито добро одржавала у урбаним средиштима.

(2) Варијетети латинског језика у Далмацији нису се значајно разликовали од савременог језичког стања у Италији. То стање је међутим било обележено релативном нестабилношћу говорних варијетета у контексту њиховог све драстичнијег удаљавања од традиционалне језичке норме.

Методe које ће се применити

Темељна метода за предложени рад била би филолошка анализа извора на свим ралинама традиционално артикулисаног језичког описа, модификована спрам природе расположивог материјала – с тежиштем на питањима синтаксе и лексикологије при обради литерарних извора, а на питањима фонологије и морфологије при раду на епиграфским текстовима.

У основи традиционална, та метода била би осавременењена концептима и процедурама модерне науке о језику (посебно социолингвистике), укључујући елементе статистичке обраде.

Очекивани резултати и научни допринос

Очекујемо да ће кандидаткиња успети да у регионалном и хронолошком оквиру који је себи задала заснује и изведе опис распрострањености латинофоне комуникације онолико детаљан и заокружен колико материјал допушта, да дефинише језичке варијетете који су носили ту комуникацију, и да у достижном степену оцрта профил свакога од њих.

Област познолатинских и вулгарнолатинских студија као научноистраживачки контекст у којем би се дошло до ових резултата била би осетно унапређена исцрпном и јасном анализом расположивог материјала и солидним закључцима на предложеној тему.

Закључак

На основу писменог и усменог образложења Драгане Кунчер, а имајући у виду и укупност њеног досадашњег рада у науци, Комисија је проценила да је кандидаткиња способна да се суочи и успешно избори с предложеном темом. Зато је једногласно решила да њен предлог подржи.

Са задовољством препоручујемо Већу да Драгани Кунчер одобри израду докторске дисертације **Zbirka pisama pape Grigorija I kao izvor za utvrđivanje formi latinofone komunikacije krajem 6. veka u rimskoj provinciji Dalmaciji.**

Литература коју предлаже кандидаткиња

- J. N. Adams, *Bilingualism and the Latin Language*, Cambridge 2004.
J. N. Adams, *The Regional Diversification of Latin 200 BC – AD 600*, Cambridge 2007.
G. Alföldy, *Bevölkerung und Gesellschaft in der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest 1965.
G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Heidelberg 1969.
M. Banniard, *Genèse culturelle de l'Europe (Ve-VIIIe siècle)*, Paris 1989.
M. Banniard, *Viva voce*, Paris 1992.
I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, Sarajevo 1988.
M. Bonnet, *Le latin de Grégoire de Tours*, Paris 1890.
E. Bourciez, *Eléments de linguistique romane*, Paris 1967.
J. Bronsted, E. Dyggve, *Recherche í Salone I*, Copenhagen 1928.
F. Brunhölzl, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, t. 1, Von Cassiodor bis zum Ausklang der karolingischen Erneuerung, München 1976.
F. Bulić, *Iscrizioni inedite*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata, 29, Spalato 1906, 8-23.
F. Bulić, *Iscrizioni inedite trovate nelle macerie delle rovine di Salona lungo la ferrovia campestre negli anni 1905 e 1906*, Bulletino di archeologia e storia Dalmata 30, 1907, 37-80.
C. Carlton, *A Linguistic Analysis of a Collection of Late Latin Documents Composed in Ravenna between AD 445 and 700. A Quantitative Approach*, La Hague 1973.
A. Carnoy, *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*, Paris 1906.
L. Castaldi, *Il Registrum epistularum di Gregorio Magno*, Filologia Mediolatina XI, Firenze 2004.
5
G. Cavallo, *Libro e pubblico alla fine del mondo antico* in *Libri, editori e pubblico nel mondo antico*, Roma 1975.
J. Clackson, G. Horrocks, *The Blackwell History of the Latin Language*, Oxford 2007.
Corpus Inscriptionum Latinarum III, Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae, ed. Th. Mommsen, Berolini 1873.
C. Dagens, *Saint Grégoire le Grand, Culture et expérience chrétiennes*, Paris 1977.
M. C. Diaz y Diaz, *Antologia del latin vulgar*, Madrid 1962.

- E. Diehl, *Vulgärlateinische Inschriften*, Bonn 1916.
- Francesca Sara D'Imperio, *Gregorio Magno. Bibliografia per gli anni 1980-2003*, Firenze 2005.
- F. Duden, *Gregory the Great. His place in History and Thought*, 2 vols., London 1905.
- M. B. Dunn, *The Style of the Letters of St. Gregory the Great*, Washington 1931.
- L. G. G. Ricci, *Lingua e stile*, in *Enciclopedia Gregoriana. La vita, l'opera e la fortuna di Gregorio Magno*, a cura di Giuseppe Cremonesi e Antonella Degl'Innocenti, Firenze 2008.
- G.R. Evans, *The thought of Gregory the Great*, Cambridge 1986.
- J. Ферлуга, *Византиска управа у Далмацији*, Београд 1957.
- J. Fontaine, *La littérature latine chrétienne*, Paris 1970.
- J. Fontaine, R. Gillet, S. Pellistrandi (edd.), *Grégoire le Grand, Actes du colloque (CNRS) de Chantilly (15-19 sept. 1982)*, Paris 1986.
- J. Herman, *Vulgar Latin*, translated by R. Wright, University Park (PA) 2000.
- J. Herman, *Essai sur la latinité du littoral adriatique à l'époque de l'Empire*, in *Sprache und Geschichte, Festschrift Harri Meier*, München 1971.
- J. B. Hofmann, *Die lateinische Umgangssprache*, Heidelberg 1950.
- B. Löfstedt, *Studien über die Sprache der langobardischen Gesetze*, Stockholm 1961.
- E. Löfstedt, *Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins*, Lund 1942.
- E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo 1959.
- R. A. Markus, *Gregory the Great and his world*, Cambridge 1999.
- H. Marrou, *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, Paris 1965.
- J. R. C. Martyn, *The Letters of Gregory the Great*, Toronto 2004.
- A. Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris 1952.
- W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, Paris 1890-1902.
- W. Meyer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, Heidelberg 1920.
- H. Mihaescu, *La langue latine du Sud-Est de l'Europe*, Paris 1978.
- D. Norberg, *In registrum Gregorii Magni studia critica I-II*, Upsaliae 1939.
- D. Norberg, *Syntaktische Forschungen auf dem Gebiete des Spätlateins und des frühen Mittellateins*, Upsal 1943.
- D. Norberg, *Beiträge zur spätlateinischen Syntax*, Upsal 1944.
- D. Norberg (ed.), *S. Gregorii Magni Registrum Epistularum*, Turnholti 1982.
- J. Fr. O'Donnell, *The Vocabulary of the Letters of Saint Gregory the Great, A Study in Late Latin Lexicography*, Washington 1934.
- Opere di Gregorio Magno, Lettere I-III*, a cura di Vincenzo Recchia, Città Nuova Editrice 1996.
- E. Pitz, *Papstreskripte im frühen Mittelalter*, Sigmaringen 1990.
- Scrittura e storia. Per una lettura delle opere di Gregorio Magno*, a cura di Lucia Castaldi, Firenze 2005.
- 6
- A i J. Šašel, *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX et inter annos MCMLXX et inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt*, Ljubljana 1963-1986.
- F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925.
- Väänänen, *Introduction à l'étude du latin vulgaire*, Paris 1967.
- J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.

у Београду, 25. фебруара 2013.

проф. др Александар Поповић

доц. др Борис Пендељ

доц. др Ненад Ристовић

проф. др Војин Недељковић, ментор